

PREZES
NACZELNEJ RADY LEKARSKIEJ
Maciej Hamankiewicz

NRL/ZRP/MK/135-1/ 928 /2016

Warszawa, dnia 20 maja 2016 r.

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPŁ.	2016 -05- 27
ZAL.26.....	NR

Pan

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku

W odpowiedzi na pismo znak: VII.812.5.2014.AL dotyczące kwestii klauzuli sumienia proszę przyjąć następujące wyjaśnienia:

W dniu 7 października 2015 r., pod sygn. akt K 12/14, Trybunał Konstytucyjny w pełnym składzie rozpoznał wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej dotyczący prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem. W wydanym wyroku Trybunał orzekł, że art. 39 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty w dwóch zakresach dotyczących klauzuli sumienia jest niezgodny z Konstytucją RP.

Po pierwsze, Trybunał ocenił, że powoływanie się na klauzulę sumienia jest wyłączone tylko przy zagrożeniu życia i zdrowia pacjenta, nie zaś w „innych przypadkach niecierpiących zwłoki”. Trybunał stwierdził niekonstytucyjność regulacji ustawowej, ponieważ ogranicza możliwość powołania się lekarzy na klauzulę sumienia nie tylko w przypadkach, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia, lecz także „w innych przypadkach niecierpiących zwłoki”, a sformułowanie to jest zbyt ogólne i nie pozwala na identyfikację wartości czy praw konstytucyjnych, których realizacja może uzasadniać ograniczenie wolności sumienia.

Po drugie, Trybunał uznał za niezgodny z Konstytucją obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. Konstytucyjna gwarancja tej wolności sumienia chroni bowiem jednostkę nie tylko przed przymusem podjęcia bezpośredniego zamachu na chronione dobro, lecz także przed takim postępowaniem niezgodnym z sumieniem jednostki, które pośrednio prowadzi do nieakceptowalnego skutku. Trybunał uznał, że lekarz nie ma dostatecznych podstaw do pozyskiwania informacji, którzy inni lekarze będą gotowi wykonać dane świadczenie. Można dodatkowo stwierdzić, że pozyskanie takich danych mogłoby nawet odbywać się z naruszeniem prawa.

Uprzejmie informuję, że po ogłoszeniu wyroku Trybunału i otrzymaniu pisemnego uzasadnienia do tego orzeczenia Naczelna Rada Lekarska podjęła decyzję o skierowaniu go do Komisji Etyki Naczelnej Rady Lekarskiej celem dokonania analizy, czy wyrok Trybunału powoduje konieczność zmiany niektórych przepisów Kodeksu Etyki Lekarskiej. W ocenie Komisji Etyki Lekarskiej Naczelnej Rady Lekarskiej, jak również szeregu komisji etyki działających przy okręgowych izbach lekarskich, obecnie Kodeks Etyki Lekarskiej nie wymaga nowelizacji. W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego Naczelna Rada Lekarska postanowiła przedstawić rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego oraz główne tezy jego uzasadnienia najwyższej władzy samorządu lekarskiego - Krajowemu Zjazdowi Lekarzy obradującemu w Warszawie w dniach 13-14 maja 2016 r. Krajowy Zjazd Lekarzy, po wysłuchaniu zdania Komisji Etyki Naczelnej Rady Lekarskiej oraz referatu dotyczącego motywów uzasadnienia wyroku Trybunału, zdecydował, że Kodeks Etyki Lekarskiej nie będzie w chwili obecnej zmieniany. Niemniej jednak Zjazd Krajowy na mocy uchwały nr 1 z dnia 13 maja 2016 r. zobowiązał Naczelną Radę Lekarską do powołania interdyscyplinarnego zespołu ekspertów, który dokona całościowej analizy przepisów Kodeksu Etyki Lekarskiej pod kątem jego ewentualnej nowelizacji.

Odnosząc się do kwestii, w jakich sytuacjach lekarze korzystają z klauzuli sumienia wyjaśniam, że samorząd lekarski dotychczas nie gromadził takich informacji i ich nie posiada. Zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego korzystanie przez lekarzy z wolności sumienia powinno być aktem jawnym w takim znaczeniu, że manifestuje się go poprzez przekazanie przełożonemu oraz wpisywane odmowy udzielenia świadczenia do dokumentacji medycznej, w tym

zakresie Trybunał nie podzielił zdania wnioskodawcy, że przepisy nakładające na lekarza te obowiązki naruszają Konstytucję. Trybunał ustalił jednak, że wymagane przez przepisy ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty, uzasadnienie korzystania z klauzuli sumienia nie oznacza, że lekarz musi wskazywać w dokumentacji medycznej światopogląd czy wyznawany system wartości, którymi się kierował przy odmowie wykonania świadczenia zdrowotnego. W uzasadnieniu wyroku Trybunał wskazał ponadto, że w informacji kierowanej do przełożonego lekarz powinien określić sytuację, w których będzie korzystał z klauzuli sumienia. O ile zatem samorząd lekarski nie będzie gromadził danych na temat świadczeń, co do których lekarze skorzystali z klauzuli sumienia, o tyle z biegiem czasu podmioty lecznicze takie informacje będą otrzymywać.

Z wyrazami szacunku

PREZES
Naczelnej Rady Lekarskiej

Maciej Hamankiewicz

Maciej Hamankiewicz

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

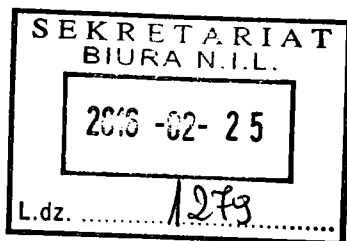
Przes H. Hamankiewicz
ZRP / 25022db
W P Ł Y N Ę Ł O
Zespół Radców Prawnych NRL

Mec. H. K.
Warszawa, 22/02/2016

VII.812.5.2014.AL

25. 02. 2016

L. dz. 135

Pan

Maciej Hamankiewicz dr n. med.
Prezes Naczelnej Rady Lekarskiej
ul. J. Sobieskiego 110
00-764 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Prezesie,

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie wskazywał w wystąpieniach kierowanych do Ministra Zdrowia na konieczność podjęcia pilnych działań mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Pierwsze uwagi Rzecznik skierował w wystąpieniu do Ministra Zdrowia z dnia 21 lipca 2014 r. Rzecznik stwierdził, że wskazana jest niezwłoczna nowelizacja ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty przenosząca obowiązek zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawne podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenia państwa, finansowaną ze środków publicznych.

Na podstawie art. 68 ust. 2 Konstytucji RP, władze publiczne mają obowiązek zapewnić „równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych”. Rzecznik zwrócił uwagę, że zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie prawa do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej¹, państwo jest odpowiedzialne za zagwarantowanie poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a jednocześnie za

¹ Rezolucja nr 1763 (2010 r.)

zapewnienie pacjentom dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej zwłoki.

W dniu 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał w pełnym składzie wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej dotyczący prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem (sygnatura akt K 12/14). Trybunał stwierdził między innymi, że **art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 464 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.** Zdaniem Trybunału, **ustawodawca mógł i powinien zastosować inne, bardziej efektywne, sposoby informowania pacjenta o realnej możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego.**

Trybunał Konstytucyjny nie odroczył terminu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu, dlatego też powyższa regulacja utraciła moc w dniu wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, tj. po jego opublikowaniu w Dzienniku Ustaw RP (Dz. U. z 2015 r., poz. 1633). Tym samym, **od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału w polskim porządku prawnym nie istnieje podmiot zobowiązany do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.** W tej sprawie Rzecznik dwukrotnie skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia, w dniu 12 października 2015 r. oraz w dniu 14 grudnia 2015 r. W załączeniu pozwalam sobie przesłać kopię całej korespondencji prowadzonej dotychczas z Ministrem Zdrowia.

W odpowiedzi udzielonej pismem z dnia 7 stycznia 2016 r. Pan Piotr Gryza, podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia wskazał, że „przepis mimo tej ‘negatywnej ingerencji’ Trybunału Konstytucyjnego obowiązuje i może być nadal stosowany - w obowiązującym, po dniu 16 października 2015 r. - zakresie, w związku z czym podjęcie innych działań przez organy władzy wykonawczej albo ustawodawczej nie wynika z sentencji wyroku”. Jednakże, zdaniem Rzecznika, **brak podjęcia działań legislacyjnych**

mających na celu ustalenie podmiotu zobowiązanego do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym spowoduje, że będzie istniało zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta, które to zagwarantowane są w art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji. W tej sprawie Rzecznik skierował pismo do Przewodniczącego sejmowej Komisji Zdrowia z prośbą o podjęcie działań legislacyjnych mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Rzecznik skierował również wystąpienie do Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia z prośbą o wskazanie, czy - wedle procedur Narodowego Funduszu Zdrowia - ciąży na jakimś podmiocie obowiązek wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. Kopię powyższych wystąpień pozwalam sobie przesłać w załączeniu.

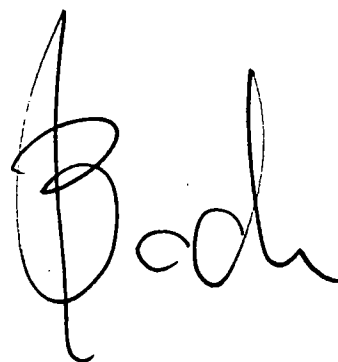
Trybunał w wyroku z dnia 7 października 2015 r. (sygnatura akt K 12/14) orzekł również, że art. 39 zdanie pierwsze w związku z art. 30 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty **w zakresie, w jakim nakłada na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego w „innych przypadkach niecierpiących zwłoki”, jest niezgodny z zasadą prawidłowej legislacji wywodzoną z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.**

Tym samym, Rzecznik postanowił wyjaśnić, **w jakich sytuacjach, w świetle obecnie obowiązujących przepisów oraz wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r. (sygnatura akt K 12/14), lekarze będą korzystać z klauzuli sumienia i odmówić wykonania określonego świadczenia.** Ustalenie potencjalnych sytuacji, w których lekarze będą mogli korzystać z klauzuli sumienia i odmówić wykonania określonego świadczenia pozwoli na **bardziej precyzyjne wskazanie możliwych problemów związanych z obecnie obowiązującą regulacją prawną.**

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.), zwracam się do Pana Prezesa z uprzejmą prośbą o wskazanie, w jakich sytuacjach lekarze będą, zdaniem Pana Prezesa, korzystać z klauzuli sumienia i omawiać wykonania określonego świadczenia.

Załącznik 7

Z wyrazami szacunku,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Bodh'.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Irena Lipowicz

Warszawa, 21. VII. 2014

I.812.8.2014.AM

Pan
Bartosz Arłukowicz
Minister Zdrowia
ul. Miodowa 15
00 – 952 Warszawa

Szanowny Panie Ministrze,

Zgodnie z moim stanowiskiem, przedstawionym publicznie w dniu 11 czerwca 2014 r. podczas konferencji prasowej w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, proszę o rozważenie proponowanych zmian ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 ze zm.).

Wolność sumienia i religii, zaliczana do podstawowych wartości i praw człowieka, jest gwarantowana w art. 53 Konstytucji, art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz art. 10 ust. 1 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania jej indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

Zasadniczą treścią wolności sumienia i religii jest swoboda posiadania i kształtowania wybranego przez siebie wyznania czy przekonań, która ma charakter absolutny, tzn. wykluczona jest dopuszczalność wprowadzania jej ograniczeń. Wybór wyznania czy przekonań ma charakter bezwzględnie autonomiczny, może zależeć tylko od jednostki i ma charakter podstawowy, bo wyznacza system wartości determinujący całokształt indywidualnej i społecznej egzystencji człowieka.

Jednocześnie, zgodnie z art. 53 ust. 5 Konstytucji i art. 9 ust. 2 Konwencji, wolność uzewnętrzniania religii nie ma charakteru absolutnego i podlegać może pewnym ograniczeniom, ale wprowadzonym jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Wolność uzewnętrzniania religii może być zatem ograniczona w celu zapewnienia realizacji konstytucyjnych praw i wolności innych osób, jak np. wynikającego z art. 68 ust. 2 Konstytucji prawa do równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych.

Zalecenia zorganizowania systemu świadczeń zdrowotnych w taki sposób, aby korzystanie przez lekarzy z wolności sumienia nie uniemożliwiało pacjentom uzyskania dostępu do świadczeń zdrowotnych, do których są uprawnieni, sformułowały wobec Polski międzynarodowe organy ochrony praw człowieka na podstawie składanych sprawozdań z wdrożenia postanowień wiążących Polskę aktów prawa międzynarodowego¹.

Istotne wytyczne sformułował wobec Polski Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyrokach w sprawach R.R. przeciwko Polsce i P. i S. przeciwko Polsce. Według Trybunału, państwa są zobowiązane do zorganizowania systemu świadczeń zdrowotnych w taki sposób, aby zapewnić, że skuteczne egzekwowanie prawa do wolności sumienia pracowników opieki zdrowotnej w kontekście zawodowym nie uniemożliwiało pacjentom uzyskania dostępu do świadczeń, do których są uprawnieni zgodnie ze stosownym ustawodawstwem². Przyjęte mechanizmy i procedury postępowania, jak wymóg odnotowania odmowy wykonania danego świadczenia

¹ Komitet Praw Człowieka ONZ odnotował, że gwarancje proceduralne zawarte w art. 39 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, określane jako „klauzula sumienia”, są często nieodpowiednio stosowane. W ocenie Komitetu „państwo powinno wprowadzić przepisy prawne zakazujące niewłaściwego stosowania i korzystania przez przedstawicieli zawodów medycznych z klauzuli sumienia” (pkt 12 zaleceń Komitetu Praw Człowieka CCPR/C/POL/CO/6 z 15 listopada 2010 r.). Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. powszechnego prawa do korzystania z najwyższych dostępnych standardów zdrowia fizycznego i psychicznego rekomendował Polsce przyjęcie „skutecznego mechanizmu” wymagającego od lekarzy odwołujących się do klauzuli sumienia skierowania pacjenta do innego lekarza, który wykona zgodnie z prawem zabieg (pkt 85 raportu A/HRC/14/20/Add.3 z 20 maja 2010 r.). Komisarz Praw Człowieka Rady Europy ocenił, że „lekarze często odmawiają wydania zaświadczenia wymaganego do zgodnego z prawem przerwania ciąży powołując się na klauzulę sumienia” i wezwał rząd do „zapewnienia kobietom, których przypadek mieści się w kategoriach przewidzianych prawem, w których aborcja jest legalna, by mogły w praktyce przerwać ciążę bez dodatkowych utrudnień” (Ocena postępu implementacji zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy z 2002 r. dla Komitetu Ministrów i Zgromadzenia Parlamentarnego z 20 czerwca 2007 r.).

² § 72 wyroku w sprawie R. R. przeciwko Polsce z dnia 26 maja 2011 r., skarga nr 27617/04.

w dokumentacji medycznej oraz wskazania innego specjalisty wykwalifikowanego do jego wykonania, powinny być przestrzegane tak, aby również prawa i interesy pacjenta mogły być „właściwie zabezpieczone”³. Warto również odnotować, wyrażane też uprzednio w innych sprawach, stanowisko Trybunału, że praktykowanie wyznania lub przekonań, o którym mowa w art. 9 Konwencji, nie wskazuje na każdy czyn lub formę zachowania, motywowane lub inspirowane religią czy wierzeniem⁴. Przykładowo, w sprawie *Jean Boussel du Bourg przeciwko Francji* dotyczącej odmowy płacenia podatków z uwagi na to, że ich część przeznaczana jest na finansowanie zabiegów przerwania ciąży nieakceptowanych przez skarżącego, Europejska Komisja Praw Człowieka uznała, że Konwencja „nie zawsze gwarantuje możliwość zachowania się zgodnie ze swoimi przekonaniem w sferze publicznej”⁵.

Odnosząc powyższe rozważania do składanej przez lekarzy i studentów medycyny „Deklaracji wiary” pragnę podkreślić konstytucyjną konieczność zachowania równowagi pomiędzy prawną gwarancją wolności sumienia i religii lekarzy a prawnymi gwarancjami równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Obowiązek prawnego i faktycznego zapewnienia równowagi pomiędzy tymi dobrami prawnie chronionymi, poprzez spójną i jasną regulację prawnomaterialną i zapewnienie efektywnych procedur, należy do zadań odpowiednich organów państwowych, przede wszystkim zaś do ustawodawcy.

Gwarancją wolności sumienia i religii lekarzy jest obecnie uregulowana w art. 39 ustawy klauzula sumienia. W świetle tej regulacji, lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30, z tym że ma obowiązek wskazać realne możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie leczniczym oraz uzasadnić i odnotować ten fakt w dokumentacji medycznej; lekarz wykonujący swój zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego. Dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych zagwarantowany jest obecnie poprzez nałożenie na lekarzy

³ Por. § 107 wyroku w sprawie P. i S. przeciwko Polsce z dnia 30 października 2012 r., skarga nr 57375/08.

⁴ Wyrok z dnia 29 czerwca 2004 r. w sprawie Sahin przeciwko Turcji, skarga nr 44774/98.

⁵ Orzeczenie EKPC z dnia 18 lutego 1993 r., skarga nr 20747/92.

obowiązku wskazania realnych możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego u innego lekarza. Regulacja dotycząca klauzuli sumienia w ustawie, mająca być gwarancją wolności sumienia i religii lekarzy, wykazuje wewnętrzną niespójność w obecnej konstrukcji.

Należy podkreślić, że nikt nie może być pociągany do odpowiedzialności ani dyskryminowany z powodu odmowy udzielenia różnego rodzaju świadczeń z powołaniem się na klauzulę sumienia. Warto zwrócić uwagę, że prawo to wyraźnie gwarantuje art. 10 ust. 2 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, który stanowi, że „uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa”. Trzeba jednak podkreślić, że – zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy *w sprawie prawa do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej*⁶ – odpowiedzialnością za zagwarantowanie poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a jednocześnie za zapewnienie pacjentom dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej zwłoki, obarczone jest państwo⁷.

Mając na uwadze Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Europejską Konwencję Praw Człowieka oraz powołane orzecznictwo sądowe, w opinii Rzecznika Praw Obywatelskich wskazana jest niezwłoczna nowelizacja ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty przenosząca obowiązek zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawne podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenie państwa finansowaną ze środków publicznych. Zgodnie z art. 68 ust. 2 Konstytucji, to władze publiczne mają obowiązek zapewnić „równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowej ze środków publicznych”.

Dzisiejsze rozwiązanie ustawowe podlega redefinicji i wydaje się nie być już rozwiązaniem zadawalającym ani środowisko lekarzy, ani pacjentów. Aktualnie treść

⁶ Rezolucja nr 1763(2010).

⁷ Jednocześnie Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wyraziło obawę, że „nieograniczone korzystanie z prawa do sprzeciwu sumienia może nieproporcjonalnie dotknąć kobiety, zwłaszcza kobiety o niskich dochodach i na terenach wiejskich”.

art. 39 ustawy nie jest rozwiązaniem funkcjonalnym, które dawałoby możliwość pozbawionego obaw korzystania z „klauzuli sumienia” przez lekarzy. Szczególna, niezwykle osobista i wymagająca zaufania nawet w kwestiach intymnych relacja pacjent – lekarz, jest elementem europejskiego dziedzictwa i podlega ochronie w europejskim systemie prawnym. Lekarz czyniący użytek ze swojego prawa skorzystania z „klauzuli sumienia” powinien móc uczynić to w sposób pełny, bez bezpośredniego przymuszania do wskazania innego lekarza ze względu na niebezpieczeństwo relatywizacji samej istoty korzystania z „klauzuli sumienia” – a więc odmowy określonego działania; byłoby to swoiste „wydrążenie” treści tego prawa. Wskazany przeze mnie powyżej kierunek zmian ustawy zmierza więc do znalezienia nowego punktu równowagi konstytucyjnej, którego osiągnięcie pozwoliłoby na lepszą i efektywniejszą ochronę praw wszystkich zainteresowanych osób, zarówno tych pracujących w sektorze opieki zdrowotnej, jak i pacjentów.

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.), zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o rozpatrzenie możliwości dokonania wskazanej wyżej zmiany ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty.

Z powrotem

Janusz Jędrzejko

Minister Zdrowia

RPW/80007/2014 P
Data: 2014-10-01

Warszawa, 30.09.2014

MZ-NSK-073-1/AK/14

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPL.	01-10-2014
ZAL.	NR.

Pani
Irena Lipowicz
Rzecznik Praw Obywatelskich

Stanisław Pien Minister

Odpowiadając na pismo z dnia 21 lipca 2014 r., znak: I.812.8.2014.AM w sprawie nowelizacji przepisów ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą”, dotyczących tzw. klauzuli sumienia, uprzejmie przekazuję poniższe stanowisko.

Na wstępie należy podnieść, że tzw. klauzula sumienia, o której mowa w art. 39 ustawy, nie jest tym samym co wyrażona w art. 53 ust. 1 Konstytucji RP wolność sumienia i religii. Innymi słowy prawo odmowy wykonania przez lekarza świadczenia niezgodnego z jego sumieniem nie zostało w ustawie zasadniczej wymienione jako jedno spośród konstytucyjnych wolności i praw. Nie należy zatem, wprost stosować zasad dotyczących konstytucyjnych praw i wolności na użytek wykładni przedmiotowej regulacji art. 39 ustawy.

Ponadto przy rozważaniu zagadnienia prawa odmowy wykonania przez lekarza świadczenia zdrowotnego, nie należy zapominać o pewnych podstawowych wartościach, stanowiących istotę wykonywania zawodu lekarza. Spierając się zatem w kwestii wykonywania przez lekarza jego prawa do ochrony sumienia należy pamiętać, że powołaniem lekarza jest ochrona życia i zdrowia ludzkiego, zapobieganie chorobom, leczenie chorych oraz niesienie ulgi w cierpieniu, a najwyższym nakazem etycznym lekarza jest dobro chorego (art. 2 Kodeksu Etyki Lekarskiej, zwanego dalej „KEL”).

Jednocześnie powinno się mieć na uwadze szczególną rolę, którą odgrywa lekarz w procesie leczenia pacjenta. Jak to zostało wskazane w art. 12 KEL, relacje między pacjentem a lekarzem powinny opierać się na ich wzajemnym zaufaniu, a pacjent powinien mieć prawo do wyboru lekarza. Oznacza to, że to nie lekarz wybiera sobie pacjenta, którego chce leczyć, ale pacjent lekarza, któremu chce zaufać. Jednocześnie lekarz, posiadając nad pacjentem oczywistą „przewagę”, wynikającą z posiadanej wiedzy i relacji pomiędzy potrzebującym pomocy i jej udzielającym, jest obowiązany w sposób profesjonalny, obiektywny i merytoryczny przeprowadzić pacjenta przez proces leczenia.

Lekarz jest przy tym gwarantem zdrowia i życia pacjenta, a ciążący na nim obowiązek gwarancyjny jest co do zasady nadrzędny wobec jego osobistego światopoglądu. Obowiązek ten nie jest nieograniczony, dlatego w art. 39 ustawy wprowadzono możliwość powstrzymania się przez lekarza od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem. Z uwagi jednak na fakt, że osoby wykonujące zawód lekarza posiadają monopol na wykonywanie określonych świadczeń zdrowotnych, przywilej powyższy został obwarowany pewnymi wymogami. Przyznanie lekarzom bezwarunkowego prawa do odmowy wykonania procedur niezgodnych z ich sumieniem mogłoby bowiem prowadzić do pozbawienia pacjentów dostępu do należnej im pomocy lekarskiej bądź innego należnego świadczenia zdrowotnego.

Ponadto z art. 68 ust. 2 Konstytucji RP wynika, że wszyscy pacjenci (a więc wyznawcy różnych religii, wyznań, a także ateści) na równych prawach mają prawo dostępu do wszystkich świadczeń opieki zdrowotnej (nie tylko ściśle określonych terapeutycznych czy diagnostycznych) finansowanych ze środków publicznych, w związku z czym należy uznać, że obecne brzmienie art. 39 i 30 ustawy zabezpiecza interesy tych pacjentów, a jednocześnie czyni zadość wolności sumienia lekarzy.

Zgodnie z art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027 z późn. zm.) świadczeniobiorcom przysługują świadczenia gwarantowane. Wykazy takich świadczeń zostały określone w drodze stosownych rozporządzeń wykonawczych do ww. ustawy, wydanych przez Ministra Zdrowia.

W związku z powyższym należy stwierdzić, że świadczeniodawcy udzielając gwarantowanych świadczeń opieki zdrowotnej, wykonują zobowiązania umowne wynikające z umowy zawieranej w tym zakresie z Narodowym Funduszem Zdrowia, zwanym dalej „NFZ”. Obligatoryjne postanowienia umów zawieranych ze

świadczeniodawcami zostały określone w ogólnych warunkach umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej, zwanych dalej „OWU”, stanowiących załącznik do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 6 maja 2008 r. w sprawie ogólnych warunków umów o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 81, poz. 484).

Zgodnie z § 5 ust. 1 OWU, świadczeniodawca został zobowiązany do wykonywania umowy zgodnie z warunkami udzielania świadczeń określonymi w ustawie, ogólnych warunkach, odrębnych przepisach (w szczególności rozporządzeniach dot. świadczeń gwarantowanych) oraz zgodnie z warunkami wymaganymi od świadczeniodawców określonymi przez Prezesa NFZ, a także został zobowiązany do udzielania świadczeń świadczeniobiorcom z zachowaniem należytej staranności oraz zgodnie z zasadami etyki zawodowej oraz do przestrzegania praw pacjenta wynikających z obowiązujących przepisów. Co więcej należy wskazać, że zgodnie z § 9 ust. 1 OWU świadczeniodawca udziela świadczeń przez cały okres obowiązywania umowy, zgodnie z określonym w umowie harmonogramem pracy oraz planem rzeczowo-finansowym, stanowiącym załączniki do umowy.

Podpisując umowę o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej, świadczeniodawca zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadczeń określonych, w stosownych rozporządzeniach wykonawczych do ustawy, jako gwarantowane w danym zakresie i rodzaju świadczeń, na jakie została zawarta umowa.

Sposób, w jaki świadczeniodawca zapewnia realizację umowy – tzn. czy realizuje ją samodzielnie, czy poprzez zawarcie „umowy podwykonawstwa” (zgłoszonej do NFZ) w odniesieniu do części jej zakresu – pozostaje z punktu widzenia NFZ obojętny. Wskazać także należy, że w przypadku braku możliwości udzielania świadczeń, którego nie można było wcześniej przewidzieć, świadczeniodawca jest zobowiązany do niezwłocznego podjęcia czynności w celu zachowania ciągłości udzielania świadczeń (przekazania pacjenta do innego świadczeniodawcy realizującego wskazane świadczenie), powiadamiając jednocześnie oddział wojewódzki NFZ o tym zdarzeniu i podjętych czynnościach.

Ponadto należy podkreślić, że zgodnie z § 8 OWU świadczeniodawca zapewnia udzielanie świadczeń w sposób kompleksowy, w szczególności obejmujący zapewnienie wykonania niezbędnych badań laboratoryjnych, diagnostyki obrazowej, innych badań i procedur medycznych związanych z udzielaniem tych świadczeń. W związku z tym, w przypadku gdy lekarz wykonujący zawód, na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby, złożył u świadczeniodawcy informację o możliwości

odmowy udzielenia świadczenia w sytuacji określonej w komentowanym przepisie, tzn. z powołaniem się na klauzulę sumienia, świadczeniodawca jest zobowiązany do zapewnienia wykonania tego świadczenia w inny sposób. Udzielanie świadczeń zdrowotnych w danym podmiocie leczniczym powinno być zorganizowane w sposób zapewniający – z jednej strony – lekarzom warunki wykonywania zawodu zgodnie z ich sumieniem, z drugiej zaś – pacjentom niezakłócony dostęp do świadczeń zdrowotnych, do których są uprawnione.

Brak możliwości udzielenia świadczeń stanowi nienależyte wykonanie umowy, za które na świadczeniodawcę nałożona może zostać kara umowna zgodnie z przepisami § 29 i nast. OWU, lub nawet rozwiązana umowa, stosownie do przepisu § 36 OWU.

Co do zasady zatem wszystkie podmioty lecznicze wykonujące działalność leczniczą w rodzaju leczenie szpitalne, które zawarły umowę z NFZ mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Stosowanie klauzuli sumienia nie powinno tego obowiązku naruszać. Pacjent może zatem zgłosić się do każdego takiego podmiotu, w którym – w przypadku odmowy realizacji świadczenia, do którego jest uprawniony (zgodnie z przepisami prawa) – musi uzyskać informację na temat realnych możliwości realizacji tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.

Takie brzmienie przytoczonych powyżej przepisów ma na celu zapewnienie pacjentom realizacji ich prawa do świadczeń opieki zdrowotnej, wynikającego z art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, oraz prawa do informacji, wynikającego z przepisów ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 r., poz. 159, z późn. zm.).

W przypadku gdy świadczenie zdrowotne, do którego pacjent jest uprawniony, nie zostanie mu udzielone z uwagi na powołanie się na tzw. klauzulę sumienia, informacja o tym fakcie jest przekazywana pacjentowi bezpośrednio przez samego lekarza. Lekarz powinien być zatem również źródłem informacji o tym, gdzie dane świadczenie pacjent może uzyskać. Lekarz danej specjalności, wykonując swój zawód, ma świadomość z jednej strony rodzajów świadczeń zdrowotnych, z wykonaniem których w danym podmiocie leczniczym może mieć do czynienia, z drugiej natomiast jako jedyny dysponuje wiedzą na temat własnego światopoglądu. W związku z powyższym, lekarz powinien mieć wyobrażenie, które świadczenia zdrowotne nie są zgodne z jego sumieniem, a tym samym, powinien również wiedzieć, a przynajmniej z dużą dozą prawdopodobieństwa wskazać, że w przypadku gdy stanie w obliczu ich udzielenia –

jeżeli nie zaistnieją okoliczności określone w art. 30 ustawy – powstrzyma się od ich wykonania, korzystając z prawa wyrażonego w art. 39 ustawy. Stąd też lekarz, który z uwagi na niezgodność niektórych świadczeń zdrowotnych (udzielanie których w danym podmiocie leczniczym wynika z umowy zawartej przez ten podmiot z NFZ) z własnym sumieniem, powinien zwrócić się w tej sprawie do osoby odpowiedzialnej za organizację świadczeń w tymże podmiocie leczniczym albo zwrócić się do tej osoby odpowiedzialnej o informacje na temat tego, gdzie kwestionowane świadczenie zdrowotne mogłoby zostać udzielone, w przypadku wystąpienia hipotetycznej sytuacji konieczności jego odmowy.

Ponadto ustawodawca, warunkując możliwość skorzystania przez lekarza z prawa odmowy udzielania świadczenia, wziął pod uwagę, że korzystanie z tego prawa nie może spowodować takiego odsunięcia w czasie możliwości skorzystania ze świadczenia zdrowotnego, które spowodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia pacjenta, lub całkowitą utratę możliwości skorzystania z tego prawa. Przerzucenie całej odpowiedzialności w tym zakresie na władze publiczne mogłoby w niektórych sytuacjach skutkować ryzykiem utraty życia przez pacjenta lub istotnym pogorszeniem jego stanu zdrowia. Przykładowo, gdyby lekarz, który uznaje, że przetaczanie krwi jest niezgodne z jego sumieniem, powstrzymał się od przetoczenia krwi lub zastosowania leków krwipochodnych w sytuacji krwotoku u pacjenta, nawet jeżeli natychmiast powiadomiłby o tym osoby, odpowiedzialne za wykonanie świadczenia, na uratowanie życia mogłoby być już za późno.

2

podpis

Z upoważnienia
MINISTRA ZDROWIA
PODSEKRETARZ STANU
Aleksander Soplński

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 12. 10. 2015 r.

VII.812.5.2014.AJK

Pan
Marian Zembala
Minister Zdrowia
ul. Miodowa 15
00-952 Warszawa

Szanowny Panie Ministrze

W dniu 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok w sprawie o sygn. akt K 12/14. W pkt 2 sentencji powołanego wyroku, Trybunał orzekł, że art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2015 r. poz. 464; dalej: ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty) w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Trybunał Konstytucyjny nie odroczył terminu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu. Brak ustanowienia okresu przejściowego dla utraty mocy obowiązującej art. 39 zdanie pierwsze ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty powoduje, że traci on moc w dniu wejścia w życie orzeczenia Trybunału, tj. po jego opublikowaniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

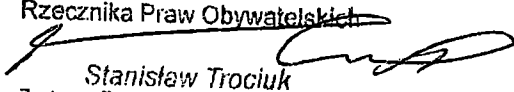
W swoim wystąpieniu do Ministra Zdrowia z dnia 21 lipca 2014 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał na **potrzebę niezwłocznej nowelizacji ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty, polegającej na przeniesieniu obowiązku zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z lekarza na podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenie państwa finansowaną ze środków publicznych. Powyższy postulat stał się szczególnie aktualny w świetle opisanego powyżej stanu prawnego, ukształtowanego wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego.**

Należy bowiem podkreślić, że z dniem wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o sygn. akt K 12/14 w polskim porządku prawnym brak będzie podmiotu zobowiązanego do wskazania pacjentowi, któremu lekarz powołując się na klauzulę sumienia odmówił wykonania określonego świadczenia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. Taka sytuacja stwarza zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta w świetle gwarancji zawartych w art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji RP.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.) zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o podjęcie pilnych działań mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi - w opisanej powyżej sytuacji - uzyskać informację, o tym gdzie może on realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

z przesłaniem

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa,

14/12/2015

VII.812.5.2014.AL

Pan

Konstanty Radziwiłł

Minister Zdrowia

ul. Miodowa 15

00-952 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

Rzecznik Praw Obywatelskich skierował w dniu 12 października 2015 r. do ówczesnego Ministra Zdrowia, Pana Mariana Zembali, wystąpienie w sprawie konieczności podjęcia pilnych działań mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia. Kopię wystąpienia pozwałam sobie przesłać w załączeniu. Niestety, do chwili obecnej, Rzecznik nie otrzymał odpowiedzi na załączone wystąpienie, w związku z czym należy uznać za celowe przedstawienie Panu Ministrowi problemu.

Rzecznik w wystąpieniu z dnia 21 lipca 2014 r. stwierdził, że wskazana jest niezwłoczna nowelizacja ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty przenosząca obowiązek zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawne podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenia państwa, finansowaną ze środków publicznych. Na podstawie art. 68 ust. 2 Konstytucji RP, władze publiczne mają obowiązek zapewnić „równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych”. Kopię korespondencji w tej sprawie przesyłam uprzejmie w załączeniu.

Należy również zwrócić uwagę, że zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie prawa do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej¹, państwo jest odpowiedzialne za zagwarantowanie poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a jednocześnie za zapewnienie pacjentom dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej zwłoki.

W dniu 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał w pełnym składzie wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej dotyczący prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem (sygnatura akt K 12/14). Trybunał stwierdził, że art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 464 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zdaniem Trybunału, ustawodawca mógł i powinien zastosować inne, bardziej efektywne, sposoby informowania pacjenta o realnej możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego.

Trybunał Konstytucyjny nie odroczył terminu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu, dlatego też przepis ten utracił moc w dniu wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, tj. po jego opublikowaniu w Dzienniku Ustaw RP (Dz. U. z 2015 r., poz. 1633). Tym samym, od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału w polskim porządku prawnym nie istnieje podmiot zobowiązany do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. Powyższy stan prawny sprawia, że istnieje zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta, które to zagwarantowane są w art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji.

¹ Rezolucja nr 1763 (2010 r.)

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.), zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o podjęcie działań legislacyjnych mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Z wyrazami szacunku,

Załącz. 3

Bodur

Minister Zdrowia

RPW/940/2016 P
Data: 2016-01-08

Warszawa, 07. 01. 2016

PRL.024.1.2016 (ABM)

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPL	2016 -01- 08
ZAL.	NR

Pan
Adam Bodnar
Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Ministrze!

W odpowiedzi na pismo z dnia 14 grudnia 2015 r., znak VII.812.5.2014.AL, uprzejmie wskazuję, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K12/15, ogłoszonym w Dzienniku Ustaw RP poz. 1633 w dniu 16 października 2015 r. art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2015 r. poz. 464) w zakresie, w jakim:

- 1) nakłada na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego w "innych przypadkach niecierpiących zwłoki", jest niezgodny z zasadą prawidłowej legislacji wywodzoną z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W związku z czym przepis ten, w ww. zakresie, utracił moc z dniem 16 października 2015 r. W pozostałym zakresie ww. art. 39 obowiązuje. Oznacza to, że od tego dnia

lekarz może powołać się na klauzulę sumienia w innych przypadkach niecierpiących zwłoki, ale nie wtedy, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia.

Wyrok ten jest przykładem roli, jaką Konstytucja RP wyraźnie przyznaje Trybunałowi Konstytucyjnemu tj. roli ustawodawcy negatywnego. Jak podkreślił ówczesny Prezes Trybunału Konstytucyjnego prof. Marek Safjan podczas prezentowania w Sejmie RP w dniu 23 lipca 2003 r. Informacji o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w 2002 r. (*stenogram z 53 posiedzenia Sejmu RP IV kadencji*): „Po pierwsze, orzecznictwo konstytucyjne nie zastępuje i nie może zastępować ustawodawcy pozytywnego. Nie jest więc rolą Trybunału kreowanie norm prawnych, wypełnianie luk ustawowych czy zastępowanie ustawodawcy w rozliczaniu przeszłości. Trybunał nie może tracić z pola widzenia konsekwencji swoich rozstrzygnięć dla całości systemu prawnego i odpowiedzialności za ich wystąpienie. Wyroki Trybunału z tej właśnie racji są coraz bardziej precyzyjne przy określaniu skutków. Wyrok Trybunału zawierający ustalenie niezgodności przepisu prawnego z konstytucji jest zawsze ingerencją w system prawny, stąd też wywodzi się określenie Trybunału jako ustawodawcy negatywnego.(...) Nie powinien też tracić z pola widzenia konsekwencji orzeczenia oraz jego wpływu na kondycję państwa, również tych konsekwencji, które przekładają się na stan równowagi budżetowej i finansów publicznych, chociaż jest to niekiedy przedmiotem krytyki kierowanej pod adresem Trybunału.”. Poprzez wydanie takiej, a nie inne treści orzeczenia z dnia 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny wypełnił swą rolę. Przepis mimo tej „negatywnej ingerencji” Trybunału Konstytucyjnego obowiązuje i może być nadal stosowany – w obowiązującym, po dniu 16 października 2015 r. – zakresie, w związku z czym podjęcie innych działań przez organy władzy wykonawczej albo ustawodawczej nie wynika z sentencji wyroku.

z powołaniem

Z upoważnienia
MINISTRA ZDROWIA
PODSEKRETARZ STANU

Piotr Gryza
Piotr Gryza

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa,

22/02/2016

VII.812.5.2014.AL

Pan
Bartosz Arłukowicz
Przewodniczący Komisji
Zdrowia
Sejm RP
ul. Wiejska 4/6/8
00-902 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Przewodniczący,

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie wskazywał w wystąpieniach kierowanych do Ministra Zdrowia na konieczność podjęcia pilnych działań mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Pierwsze uwagi Rzecznik skierował w wystąpieniu do Ministra Zdrowia z dnia 21 lipca 2014 r. Rzecznik stwierdził, że wskazana jest niezwłoczna nowelizacja ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty przenosząca obowiązek zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawne podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenia państwa, finansowaną ze środków publicznych.

Na podstawie art. 68 ust. 2 Konstytucji RP, władze publiczne mają obowiązek zapewnić „równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych”. Rzecznik zwrócił uwagę, że zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie prawa do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej¹, państwo jest odpowiedzialne za zagwarantowanie poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a jednocześnie za

¹ Rezolucja nr 1763 (2010 r.)

zapewnienie pacjentom dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej zwłoki.

W dniu 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał w pełnym składzie wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej dotyczący prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem (sygnatura akt K 12/14). Trybunał stwierdził między innymi, że **art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 464 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zdaniem Trybunału, ustawodawca mógł i powinien zastosować inne, bardziej efektywne, sposoby informowania pacjenta o realnej możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego.**

Trybunał Konstytucyjny nie odroczył terminu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu, dlatego też powyższa regulacja utraciła moc w dniu wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, tj. po jego opublikowaniu w Dzienniku Ustaw RP (Dz. U. z 2015 r., poz. 1633). Tym samym, **od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału w polskim porządku prawnym nie istnieje podmiot zobowiązany do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.** W tej sprawie Rzecznik dwukrotnie skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia, w dniu 12 października 2015 r. oraz w dniu 14 grudnia 2015 r. W załączeniu pozwalam sobie przesłać kopię całej korespondencji prowadzonej dotychczas z Ministrem Zdrowia.

W odpowiedzi udzielonej pismem z dnia 7 stycznia 2016 r. Pan Piotr Gryza, podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia wskazał, że „Przepis mimo tej ‘negatywnej ingerencji’ Trybunału Konstytucyjnego obowiązuje i może być nadal stosowany - w obowiązującym, po dniu 16 października 2015 r. - zakresie, w związku z czym podjęcie innych działań przez organy władzy wykonawczej albo ustawodawczej nie wynika z sentencji wyroku”. Jednakże, zdaniem Rzecznika, **brak podjęcia działań legislacyjnych**

mających na celu ustalenie podmiotu zobowiązanego do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym spowoduje, że będzie istniało zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta, które to zagwarantowane są w art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.), zwracam się do Pana Przewodniczącego z uprzejmą prośbą o rozważenie podjęcia działań legislacyjnych mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Załącznik 5

Z wyrazami szacunku,
Boch

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa, 22/02/2016

VII.812.5.2014.AL

Pan
Tadeusz Jędrzejczyk
Prezes Narodowego Funduszu
Zdrowia
ul. Grójecka 186
02-390 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie wskazywał w wystąpieniach kierowanych do Ministra Zdrowia na konieczność podjęcia pilnych działań mających na celu ustanowienie mechanizmu, który pozwoli pacjentowi uzyskać informację o tym, gdzie może realnie uzyskać świadczenie zdrowotne, którego wykonanie zostało mu odmówione z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia.

Pierwsze uwagi Rzecznik skierował w wystąpieniu do Ministra Zdrowia z dnia 21 lipca 2014 r. Rzecznik stwierdził, że wskazana jest niezwłoczna nowelizacja ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry przenosząca obowiązek zagwarantowania realnej możliwości uzyskania świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawne podmioty instytucjonalne wykonujące działalność leczniczą na zlecenia państwa, finansowaną ze środków publicznych.

Na podstawie art. 68 ust. 2 Konstytucji RP, władze publiczne mają obowiązek zapewnić „równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych”. Rzecznik zwrócił uwagę, że zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie prawa do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej¹, państwo jest odpowiedzialne za zagwarantowanie poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a jednocześnie za

¹ Rezolucja nr 1763 (2010 r.)

zapewnienie pacjentom dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej zwłoki.

W dniu 7 października 2015 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał w pełnym składzie wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej dotyczący prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem (sygnatura akt K 12/14). Trybunał stwierdził między innymi, że art. 39 zdanie pierwsze ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 464 ze zm.) w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zdaniem Trybunału, ustawodawca mógł i powinien zastosować inne, bardziej efektywne, sposoby informowania pacjenta o realnej możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego.

Trybunał Konstytucyjny nie odroczył terminu utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego przepisu, dlatego też powyższa regulacja utraciła moc w dniu wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, tj. po jego opublikowaniu w Dzienniku Ustaw RP (Dz. U. z 2015 r., poz. 1633). Tym samym, od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału w polskim porządku prawnym nie istnieje podmiot zobowiązany do wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. W tej sprawie Rzecznik dwukrotnie skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia, w dniu 12 października 2015 r. oraz w dniu 14 grudnia 2015 r. W załączeniu pozwalam sobie przesłać kopię całej korespondencji prowadzonej dotychczas z Ministrem Zdrowia. Zdaniem Rzecznika powyższy stan prawny sprawia, że istnieje zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta, które to zagwarantowane są w art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji.

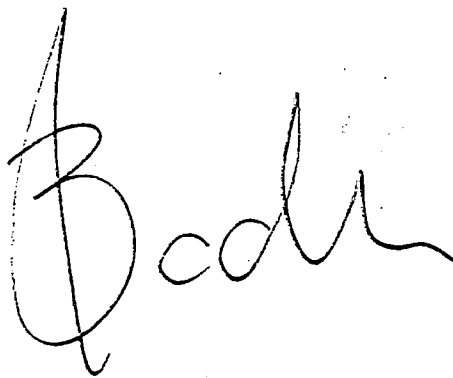
Tym samym, za zasadne należy uznać dążenie do ustalenia, czy wedle procedur Narodowego Funduszu Zdrowia ciąży na kimś obowiązek wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza

lub w innym podmiocie leczniczym. Ustalenie, że określony podmiot ma taki obowiązek informacyjny spowoduje, że zagrożenie braku możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego przez pacjenta zostanie zniwelowane. Przyczyni się to znacznie do zwiększenia poziomu ochrony konstytucyjnie zagwarantowanego prawa każdego obywatela do równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.), zwracam się do Pana Prezesa z uprzejmą prośbą o wskazanie, czy Pana zdaniem - wedle procedur Narodowego Funduszu Zdrowia - ciąży w obecnym stanie prawnym na jakimś podmiocie obowiązek wskazania pacjentowi, któremu lekarz odmówił wykonania określonego świadczenia powołując się na klauzulę sumienia, realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.

Załącznik 5

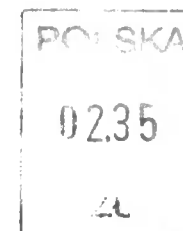
Z wyrazami szacunku,

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

BIURO RZECZNIKA
PRAW OBYWATELSKICH
al. Solidarności 77
00-090 WARSZAWA

PRIORYTET
PRIORITAIRE

VII.812.5.2014

2022509 2016-02-23 00

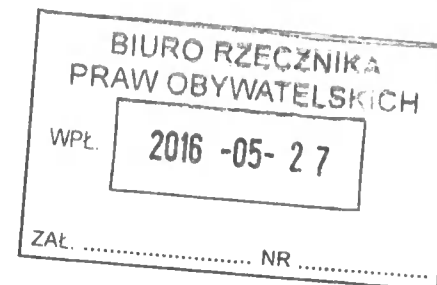
PAN MACIEJ HAMANKIEWICZ
PREZES NACZELNY RADY LEKARSKIEJ
UL.SOBIESKIEGO 110
00-764 WARSZAWA

PRIORYTET

165642

NACZELNA IZBA LEKARSKA
ul. Jana Sobieskiego 110
00-764 WARSZAWA
tel. 22 559-13-00, fax 22 559-13-23
NIP: 522-000-23-28

OPŁATA POBRANA
TAXE PERÇUE - POLOGNE
umowa Nr ID 205400/W
z Poczta Polska S.A. z dnia 06.03. 2012 r.
Nadano w UP Warszawa 36

POLECONY

Sc.p.

Adam Bodnar
Rzecznik Praw Obywatelskich
Aleja Solidarności 77

00-090 Warszawa

R

(00)859007731609075416